

POLICY BRIEF

TRANSFORMÁCIA POTRAVINOVÉHO SYSTÉMU NA SLOVENSKU: SMEROM K UDRŽATEĽNEJ A ZDRAVEJ SPOTREBE

Úvod a strategický rámec

Slovenská republika stojí pred nevyhnutnou úlohou transformovať svoj potravinový systém v súlade s cieľmi Európskej zelenej dohody a stratégie „Z farmy na stôl“ (Farm to Fork). Súčasný model produkcie a spotreby potravín je neudržateľný, pričom globálne generuje približne tretinu emisií skleníkových plynov. Cieľom tejto transformácie je dosiahnutie rovnováhy medzi environmentálnou stabilitou, verejným zdravím a ekonomickou dostupnosťou.

Prechod na stravu s vyšším podielom rastlinnej zložky, zníženie nadmernej konzumácie červeného a spracovaného mäsa a podpora nutrične vyvážených potravín sú kľúčové pre naplnenie Cieľa udržateľného rozvoja (SDG 12) – zabezpečenie zodpovednej spotreby a výroby.

12 RESPONSIBLE
CONSUMPTION
AND PRODUCTION

Táto zmena nie je len environmentálnym imperatívom, ale aj stratégiou na zlepšenie zdravia obyvateľstva.

Analýza súčasného stavu spotreby potravín v SR (2023)

Napriek miernemu nárastu záujmu o zdravšie alternatívy, stravovacie návyky v SR zostávajú energeticky nadmerne husté a nutrične nevyvážené. Podľa údajov Štatistického úradu SR (ŠÚ SR) pretrváva kritický rozpor medzi

skutočnou spotrebou a odporúčanými dávkami.

Medziročné zmeny v spotrebe potravín na obyvateľa, 2010 – 2023, a množstvo spotrebované na obyvateľa v kg v roku 2023

	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22	22/23	Con 2023
Mäso spolu	→	↓	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	→	↑	→	↑	72,50
Ryby spolu	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↑	→	↑	↑	→	↓	↑	5,80
Mlieko a mliečne výrobky	↓	↑	→	↑	↑	↑	→	↓	↑	↑	↑	↓	↑	191,60
Vajcia	↓	↑	↓	↓	↑	↑	↑	→	→	↑	↓	↓	↓	11,70
Tuky spolu	↓	→	→	↓	↑	↑	→	↓	↑	→	↓	↑	↑	23,90
Cukor	↓	↓	↑	↓	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↓	↑	↑	34,20
Obilniny spolu	↑	→	↓	↓	↑	↓	↓	↓	→	↑	↓	↑	↑	78,30
Zemiaky spolu	↑	↓	↓	→	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↓	53,50
Strukoviny spolu	→	→	↓	→	↑	↑	↓	↓	→	→	↑	↑	↑	2,00
Zelenina spolu	↑	→	↑	→	↓	↑	↓	↑	↑	→	↓	↓	↓	97,10
Ovocie spolu	↓	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	→	→	70,80

Mlieko a mliečne výrobky – v ekvivalente mlieka bez masla, Tuky spolu – v trhovej hmotnosti, Obilniny spolu – v ekvivalente múky vrátane ryže.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov zo ŠÚ SR

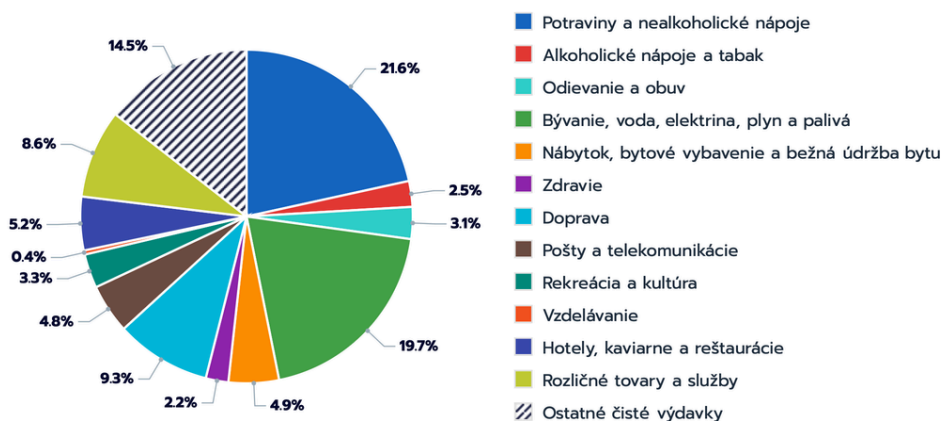
Bravčové a hydinové mäso, mlieko vrátane mliečnych výrobkov a obilniny majú dominantné postavenie v spotrebe potravín, zatiaľ čo iné potraviny, ako sú strukoviny, ovocie, zelenina a ryby, sú konzumované nedostatočne.

Socio-ekonomický kontext a „Udržateľný kôš“

Efektívna politika musí vychádzať z analýzy výdavkov a pružnosti dopytu. Podiel výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje v SR dosiahol **21,65 % čistých peňažných výdavkov (2023)**. Tento nárast priamo ohrozuje schopnosť domácností financovať iné nevyhnutné životné náklady, čo robí potravinovú politiku otázkou sociálnej stability.

Štruktúra čistých peňažných výdavkov domácností na obyvateľa v roku 2023

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov zo ŠÚ SR

- **Luxusné statky:** Ovocie a zelenina vykazujú príjmovú elasticitu dopytu > 1 (1,044). To znamená, že pre priemerného slovenského spotrebiteľa sú tieto položky vnímané ako „luxus“, po ktorom dopyt prudko klesá pri znížení disponibilného príjmu.
- **Nevyhnutné statky:** Ryža (0,121), mlieko (0,591) a cestoviny (0,506) sú vnímané ako nevyhnutnosti.
- **Cenová senzitivita:** Najvyššiu vlastnú cenovú elasticitu vykazuje ovocie a zelenina, jogurty a ryža. Táto vysoká citlivosť dokazuje, že cenové intervencie (napr. úprava DPH) môžu byť účinným nástrojom na stimuláciu ich spotreby.

Odporúčania

- **Fiškálne nástroje a cenová dostupnosť:**
 - **Zníženie sadzby DPH na čerstvé ovocie a zeleninu:** Vzhľadom na to, že ide o „luxusné statky“ s vysokou cenovou citlivosťou, zníženie dane je najpriamejším spôsobom, ako zvýšiť ich spotrebu u nízkopríjmových skupín.
 - **Zavedenie spotrebnej dane na sladené nápoje:** Cieleny nástroj na reguláciu nadmerného príjmu cukru je vhodným nástrojom jeho redukcie.
- **Ekonomická rovnosť a sociálna podpora:**
 - **Cielená podpora pre zraniteľné domácnosti:** Cielené dotácie, ktoré zabránia kompromisom v iných životných nákladoch v dôsledku

rastúcich cien potravín.

- **Behaviorálne stimuly a maloobchodná regulácia:**

- **Strategické umiestňovanie zdravých a udržateľných produktov:**
Podpora retailových reťazcov pri umiestňovaní zdravých a udržateľných produktov na frekventovaných a viditeľných miestach môže zvýšiť ich odbyt.

- **Vzdelávanie a transparentnosť:**

- Zvýšenie nutričnej gramotnosti so zameraním na environmentálnu stopu.
- Zlepšenie označovania potravín s cieľom uľahčiť spotrebiteľom identifikáciu produktov s vysokou nutričnou hustotou a nízkou environmentálnou stopou.

Záver

Transformácia potravinového systému na Slovensku je podmienená prekonaním ekonomických bariér. Keďže zdravé potraviny sú v súčasnosti vnímané ako luxusné statky, bez politickej intervencie do cien a podpory lokálnych výrobcov zostane udržateľná strava pre významnú časť obyvateľstva nedostupná. Strategická implementácia fiškálnych a behaviorálnych opatrení je predpokladom pre zlepšenie verejného zdravia a naplnenie medzinárodných environmentálnych záväzkov SR.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-22-0442 Klimatická zmena a poľnohospodárstvo: úloha technológií a politik